

I. Ondernemende scholen versterken wat er toe doet

1. Wat is dit voor een boek?	9
2. Daarom telt ondernemend gedrag van kinderen	12
3. Ondernemende kinderen vragen ook ondernemende ouders	14
4. Zeven invalshoeken voor ondernemend leren en meer...	16
5. Ondernemend leren en het curriculum	18
6. Kinderen willen het zelf doen	22
7. Van ondernemend leren naar ondernemerschap	28
8. Daar word je blij van - resultaten in beeld	34
9. Geld speelt (g)een rol	39

II. Ondernemende scholen inspireren kinderen, ouders en ondernemers

1. Rabarber te koop: een tuin, een kas en een winkel!	43
2. Boekenpret en ondernemen met kleuters	48
3. Een H-boek maken is een fikse schrijfprestatie	51
4. Sinterklaas en een paraplu maken ondernemend	54
5. Casa di Rastholt kookt voor de burens	58
6. Kidsmoviezz beleeft Hollywoodtaferelen	64
7. Technische adviesbureaus voor oplossingen in de eigen omgeving	68
8. Hoe verdient de boer geld en kost hooi veel?	72

9.	Van ontbrekende tenten naar het bedrijf Multiflex placemats	76
10.	Bezige bijen op de Iemenhof gaan voor het goede doel	80
11.	Techniek en creatief ondernemen in Westervelde	83
12.	Creatief ondernemen en leerkrachtgedrag	86
13.	De Klasse!kas: een prikkel om te ondernemen	89
14.	Ondernemen in een attractiepark is geen straf	91
15.	Elk jaar heeft leren ondernemen weer een ander gezicht	94
16.	Maximale inzet met microkrediet	97
17.	Groep 3 rekt beter door de winkel	101
18.	Paniek in de toko: een boek inspireert ondernemend gedrag	104
19.	Een toeristische route in twee dagen met Kidzz-press	108
20.	Van elkaar leren op een kinderbedrijvendag	110
21.	Je bent je eigen plafond zeggen ze in <i>Ondernemenderwijs</i>	113
22.	De Torteltuyn, waar kinderen ondernemen en volwassenen spelen	116

III. Zelf aan de slag? Dan kan dit handig zijn!

1.	Zelf aan de slag?	121
2.	Instrumenten	123
3.	Sleutelvragen	123
4.	Bronnen	123
5.	Materialen	124
6.	Zoeklijst	125

deel I.

Ondernemende scholen versterken wat er toe doet

1. Wat is dit voor een boek?

Drie jaar lang is er geëxperimenteerd met leren ondernemen op vijf scholen in Drenthe en uiteindelijk op 25 scholen in Noord-Nederland. En nu mogen de ervaringen gedeeld worden. En met plezier! Ondernemend leren betekent voor de kinderen, leerkrachten, schooldirecteuren, ouders, ondernemers en andere partners zoeken, beproeven, vallen, opstaan en genieten. Want ondernemend leren is inspirerend!

Dit boek laat zien hoe kinderen van diverse basisscholen ondernemend leren. U vindt er geen blauwdrukken voor projecten. Dat zou ondernemend gedrag van kinderen niét stimuleren. Elke school pakt leren ondernemen op een eigen wijze aan. In de voorbeelden wordt het ondernemende gedrag van alle betrokkenen in en om de school geschetst, maar met name van de leerlingen zelf. Uitgangspunt daarbij is de definitie van de Europese Unie:

Onder ondernemerschap wordt iemands vermogen verstaan om ideeën in daden om te zetten. Het omvat creativiteit, innovatie en het nemen van risico's, alsook het vermogen om te plannen en projecten te beheren om doelstellingen te verwezenlijken. Een ondernemende houding helpt iedereen in het dagelijks leven thuis en in de maatschappij...

Een ondernemer van tien

In 2007 bedacht Jip Maathuis (1997) uit Enschede een chocoladeletteractie.

Zijn doel was om er vijfhonderd te verkopen en van elke verkochte letter één euro aan War Child te doneren. Het werden er meer dan 10.000!

Sindsdien is zijn actie elk jaar herhaald met telkens betere resultaten. Zelfs Sinterklaas vulde zijn voorraad aan bij Jip!

www.jipsgoededoelen.nl

Zo simpel kan het zijn

De 14-jarige Wouter Welling uit Marum heeft een bijzondere webwinkel bedacht.

Op de website kolonistenvan-catanonderdelen.nl kan iedereen die stukjes van het spel is kwijtgeraakt deze nabestellen. Alle verloren straatjes, steden, dorpen of kaartjes zijn in de webshop te vinden.

Wouter kwam op het idee toen hij met meer dan vier mensen het spel wilde spelen en niet genoeg kaartjes had. Samen met zijn tante maakte hij de website.

In de eerste twee maanden verdiende hij 70 euro. "Daar ga ik in ieder geval de website van terugbetalen", aldus Wouter.

Het Ministerie van Economische zaken, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben met het actieprogramma *Onderwijs en Ondernemen* een impuls willen geven aan ondernemend gedrag van kinderen en jongeren. Kinderen en jongeren die kansen kunnen zien, die beredeneerd risico durven lopen, verantwoordelijkheid op zich willen nemen, op verbetering uit zijn, 'winst' weten te boeken met hun initiatieven, die hebben hun omgeving veel te bieden. *De maatschappij zit te wachten op mensen die initiatief durven nemen, creatief zijn, vol zelfvertrouwen, zich niet afwachtend opstellen tot een ander hun problemen oplost.* De Ministeries geven met hun actieprogramma een impuls. Stichtingen als BizWorld, Jong Ondernemen, Day for Change stimuleren eveneens ondernemend gedrag bij kinderen. Kamers van Koophandel ondersteunen. Maar het meest stimulerend zijn de kinderen zelf.

Ziet u ondernemend gedrag bij uw leerlingen op school?

Veel scholen hebben al aandacht voor zelfstandigheid bij hun leerlingen en stimuleren het nemen van initiatieven en doelgericht werken. Op scholen die met ondernemend leren werken wordt zelfstandigheid, initiatief, durf, doelgerichtheid versterkt door eigen ideeën van kinderen serieus te nemen, door samen met de leerlingen te werken aan het realiseren van concrete uitdagende eindproducten. In deel 2 van dit boek zijn daar vele overtuigende voorbeelden van te vinden. Leerkrachten melden dat verrassende talenten van kinderen bij ondernemend leren in beeld komen. In dit boek ontdekt u dat leren ondernemen op ondernemende scholen een aanpak is en geen vak erbij.

Waar het om gaat is dat mensen wakker worden, hun talenten inzetten, doen wat hun hart hen ingeeft, risico's durven nemen, grenzen verleggen. Daarbij gaat het niet om de invulling van een lesprogramma maar om het neerzetten van een uitdaging.

Uit: *We bouwen geen zandkastelen...* (zie cd-rom).

Ondernemend gedrag vraagt een inspirerende leeromgeving

Geweldig ondernemerschap vraagt onder meer om creativiteit, innovativiteit en verbeelding.

Verbeeldingskracht is nodig om het oude te overstijgen en om dingen te verbinden die je niet direct met elkaar in verband durft te brengen. Verbeeldingskracht duidt op de capaciteit om outside-the-box te kunnen denken.

Creativiteit en innovativiteit betreffen de mogelijkheid om het nieuwe waar te nemen of te ontwikkelen. Net als inspiratie, verhouden creativiteit, innovativiteit en verbeeldingskracht zich slecht met voorschriften en voorgeschreven regels.

Innovatie, creativiteit en imaginatie vragen om een cultuur waarin openheid wordt gewaarborgd, kennis niet automatisch doorslaggevend is, originaliteit wordt gewaardeerd, experimenten worden gehonoreerd en niet iedere poging succesvol hoeft te zijn. Om dit in het onderwijs mogelijk te maken zijn inspirerende leeromgevingen noodzakelijk.

Maarten Dolk,
lector Geïnspireerd Leren
Stenden Hogeschool

Kinderen uitdagen om ondernemend te zijn

In de school is ingebroken en de dieven hebben drie computers meegenomen.

Twee jochies uit groep 3 zijn onder de indruk. Diezelfde middag nog hebben ze een plan bedacht. Ze gaan naar de directeur en vertellen dat ze geld willen verdienen om nieuwe computers te kopen. Wat zegt de directeur? “Jongens, de verzekering betaalt of we hebben nog reserves het komt wel goed.” Nee, de directeur zegt: “Wat een goed idee jongens. Wat zijn jullie plannen?”

Kinderen nemen verantwoordelijkheid

De productie van sieraden is volop bezig in het kinderbedrijf, als een van de leerlingen van groep 8 komt melden dat een van de jongens steeds zit te klieren.

Wat zegt de leerkracht? “Ik loop met je mee. Dit moet afgelopen zijn!” of “Ben je al bij je directeur geweest?” En hij bedoelt dan de directeur van het kinderbedrijf. De leerkracht zegt dat laatste en de kinderen lossen vervolgens hun eigen probleem op.

2. Daarom telt ondernemend gedrag van kinderen

Kinderen laten hun talenten zien

Wat opvalt als je ondernemende scholen binnenkomt, is dat kinderen eigen ideeën in daden omzetten en daarbij creatief en innovatief kunnen en durven zijn. Ze leren hun talenten en hun kennis ontwikkelen en inzetten ten dienste van zichzelf en anderen.

De kinderen worden meer gemotiveerde leerlingen, die zich (mede)verantwoordelijk voelen voor hun eigen ontwikkeling. Daarnaast worden ze gestimuleerd tot optimale inzet. Succes met ondernemen geeft een groot gevoel van saamhorigheid en trots: dat hebben wij met elkaar tot stand gebracht.

In actie voor Haïti

We willen dit jaar graag kamperen met schoolreis, is de mening van groep 7. “We hebben geen tenten”, roept iemand. “Wat kunnen we daaraan doen?” Twee jaar later verkopen de leerlingen van deze school nog steeds fotoplacemats, hebben ze na de tenten een speelhoek voor de kleuters ingericht met geld uit hun bedrijf en investeren ze in een lamineerapparaat.

Meedoen aan de samenleving kan zich afspelen op verschillende niveaus (klas, school, vereniging, buurt, stad, regio, land enzovoort) en kan zich richten op verschillende aspecten: economisch, sociaal-cultureel en politiek. Participeren is afhankelijk van motivatie: het willen participeren.

Voor de meeste kinderen (en volwassenen) geldt dat zij graag mee willen doen, meedoen in sociale verbanden, meedenken over oplossingen en meebeslissen over zaken die hen aangaan. Participatie vereist inzicht en vertrouwen in het eigen kunnen.

Uit: Jonge burgers – burgerschap op school, SLO

Het werken in een onderneming helpt de leerling om gevoel voor kwaliteit te ontwikkelen. Er wordt extra om uitleg gevraagd, extra geoefend en extra om feedback gevraagd. Meesterschap wordt gevraagd in plaats van middelmaat. En die uitdaging voelen kinderen.

Kinderen willen er toe doen in hun omgeving

Kinderen kunnen geraakt worden door een gebeurtenis in hun omgeving. Als ze dan ontdekken dat ze wat kunnen betekenen, geeft hen dat veel energie en voldoening. Zijn de mensapen in gevaar? Moeten de hamsters weg omdat klasgenootje Wim allergisch blijkt te zijn? Is de bal van de kleuters stuk gegaan? Kinderen komen graag in actie.

Hoe verkent u met uw leerlingen wat hen het meest motiveert om met ondernemerschap aan de slag te gaan? Willen ze iets betekenen voor hun omgeving, gaat het om geld, aanzien, plezier, samen iets ondernemen...

Rekenen omdat je je rol serieus neemt

Groep 7 heeft een verkoopactie gehad in de winkel van de school. De kinderen van de afdeling Financiën controleren de kas. Even later vragen ze of ze naar huis mogen bellen. De kas klopt niet. Ze rekenen met elkaar nog een half uur na schooltijd door om de kas kloppend te krijgen. En dat lukt.

Er een schepje bovenop doen

Combiklas 6/7 wil een bouwpakket kopen voor techniek, maar ze hebben maar 50 euro. Hoe kunnen ze daar nou meer van maken?

Ze besluiten een Voorleesmanifestatie te organiseren (zie ook pagina 54: *Sinterklaas en een paraplu maken ondernemend*). Voor de bewuste avond is er twee keer een generale, omdat de eerste keer niet goed ging. Oefenen, oefenen, elkaar helpen, hoe ging het deze keer? Want op de Voorleesmanifestatie in het dorps huis worden meer dan 80 betalende mensen verwacht. En dan moet het goed gaan.